

CZYNNIKI DETERMINUJĄCE SYTUACJĘ SPOŁECZNĄ MŁODYCH KOBIET Z USZKODZENIAMI SŁUCHU

Kobiety z uszkodzonym słuchem, aby rozpocząć aktywność zawodową oraz ułożyć sobie życie osobiste, muszą skonfrontować się z wieloma stereotypami funkcjonującymi w środowisku słyszących i niesłyszących na temat osób z tym rodzajem niepełnosprawności oraz z wieloma trudnościami, jakie piętrzą się przed nimi, a co się z tym wiąże – z trudnościami w komunikacji społecznej.

Celem artykułu jest próba opisanego różnych czynników, które determinują aktywność społeczną kobiet z uszkodzeniami słuchu. Z badań wynika, że zależy ona w dużej mierze od ich dotychczasowych doświadczeń w relacjach ze słyszącymi i niesłyszącymi. Jako ważne czynniki determinujące aktywność społeczną należy wymienić umiejętności komunikowania się, preferencje w sposobie komunikowania się, doświadczenia rodzinne i edukacyjne, akceptację samego siebie i niepełnosprawności słuchowej oraz jakość relacji ze środowiskiem słyszących i niesłyszących.

W artykule zostały też sformułowane wskazówki o charakterze pedagogicznym ułatwiające młodym kobietom z uszkodzeniami słuchu start w samodzielne życie społeczne, m.in. budowanie przyjaznych relacji zarówno ze środowiskiem słyszących, jak i niesłyszących, rozwijanie dźwiękowego i migowego sposobu komunikowania się, rozwijanie umiejętności czytania i pisania, rozwijanie poczucia własnej wartości poprzez odkrywanie swoich mocnych stron oraz rozwój naukowy i zawodowy.

Przeprowadzone badania miały charakter pilotażowy i są podstawą do przeprowadzenia szerszych badań w tym zakresie.

Słowa kluczowe: kobiety z uszkodzeniami słuchu, czynniki determinujące sytuację społeczną, aktywność społeczna, komunikowanie się, wykształcenie, życie zawodowe i rodzinne

Wprowadzenie

Sytuację społeczną osób z niepełnosprawnością w dużej mierze determinują takie czynniki, jak poziom przystosowania społecznego (Grudziewska, 2010, s. 66) związany często z kompetencjami społecznymi (Czechowska-Bieluga, 2010, s. 73–75) oraz poczucie jakości życia, które jest wynikiem zadowolenia w sferach uważanych przez jednostkę za znaczące, jak m.in.: wykształcenie, aktywność zawodowa i życie rodzinne (Byra, Parchomiuk, 2010, s. 51–60; Czechowska-Bieluga, Dudak, 2010, s. 191–192; Czechowska-Bieluga, 2010, s. 77). Aktywność społeczną młodzieży z uszkodzeniami słuchu modyfikują dodatkowo specyficzne trudności wynikające z tej niepełnosprawności.

K. Krakowiak wskazuje na tragiczne rozdarcie wewnętrzne wielu młodych niesłyszących ludzi. Wydaje się, że „im lepsze efekty rehabilitacji i osiągnięcia

poszczególnych osób w zakresie sprawności mówienia, tym silniej ujawnia się u nich dążenie do poszukiwania więzi ze wspólnotą używającą języka migowego, odizolowaną od społeczności mówiącej” (Krakowiak, 2009, s. 182). Warto poszukiwać odpowiedzi na pytanie, dlaczego tak się dzieje, że młodzi dorastający niesłyszący, bardzo dobrze mówiący, wycofują się ze środowiska słyszących i szukają azylu w społeczności głuchych migających. Przyczyn należy szukać jeszcze we wczesnym dzieciństwie. Im więcej frustracji, niepowodzeń doświadczało dziecko w relacjach z różnymi osobami słyszącymi, im więcej wysiłku wkładało w proces opanowania mowy, im więcej wyrzeczeń musieli ponieść rodzice tego dziecka, aby sprostać wymaganiom rehabilitacji, pomijając często podstawowe potrzeby emocjonalne, jakie w rodzinie powinny zaspokoić zarówno dzieci, jak i rodzice, tym silniejsza potrzeba ucieczki z tego toksycznego środowiska tam, gdzie można odnaleźć akceptację i poczucie bezpieczeństwa (tamże, s. 196).

Ciekawych spostrzeżeń dostarczają nam wypowiedzi wychowawców młodzieży niesłyszącej. Jedną z obserwowanych postaw jest niechęć młodych ludzi z uszkodzeniem słuchu do nauki, a w konsekwencji do pracy zawodowej. Przyjmują oni konsumpcyjny, roszczeniowy styl życia, skupiają się na przyjemnościach łatwo dostępnych. Uważają, że praca w otwartym społeczeństwie jest dla nich nieosiągalna, przyjmują postawę bierną, licząc na utrzymanie się w przyszłości dzięki zasiłkom dla bezrobotnych. „Postawę tych młodych ludzi można tłumaczyć nasilającą się determinacją. Trudna sytuacja na rynku pracy odbiera im nadzieję na zatrudnienie, a tym samym na normalne życie. Dyplom ukończenia szkoły traci swoją wartość, a młodzi ludzie tracą jakąkolwiek motywację do jego zdobycia” (Domańska, 2009, s. 153).

Drugim czynnikiem osłabiającym motywację młodzieży z uszkodzeniami słuchu do wysiłku i dalszego rozwoju jest lęk przed niepowodzeniami w komunikacji ze słyszącymi. Uczennice szkół specjalnych, świetnie funkcjonujące we własnym, bezpiecznym środowisku, tryskające energią i radością życia, tracą wiarę we własne możliwości, kiedy konfrontują się z planami na przyszłość. „Boją się mimo wszystko bezpośrednich kontaktów z osobami słyszącymi. Zdają sobie sprawę z niezrozumiałej wymowy. Widzą, że obcy ludzie nie rozumieją ich wypowiedzi. Obciążeni bagażem doświadczeń swoich rodziców, którzy ostrzegają ich przed problemami, jakie niesie ze sobą ich niepełnosprawność, zaczynają się zastanawiać nad nadchodzącym jutrem. W przyszłości widzą się w pracy niewymagającej bezpośrednich relacji ze słyszącymi. Coraz częściej w rozmowach pojawia się temat studiów. Zdają sobie sprawę, że bez pomocy tłumaczy sobie nie poradzą [...]. Mimo że dzieci głuche dysponują takim samym potencjałem jak dzieci słyszące, to osiągnięcie tych samych celów wymaga od nich o wiele większej, morderczej wręcz pracy” (Wlazło, 2009, s. 155–156).

Z wypowiedzi nauczycieli można wyciągnąć taki wniosek, że ważnym czynnikiem wpływającym na przyszłe życie jest typ postawy wobec uszkodzenia słuchu: czy jest to postawa pesymistyczna, nierealnie optymistyczna oraz zadaniowa – realistyczna. Zarówno ukształtowana przez lata wychowania postawa pesymistyczna, jak i nierealnie optymistyczna stanowią zagrożenie dla prawidłowego wejścia w relacje społeczne młodego człowieka z uszkodzonym słuchem. Jedynie ukształtowanie postawy zadaniowej – realistycznej „stwarza młodzieży

z uszkodzeniami słuchu największe szanse na pełną realizację zadań rozwojowych”, a tym samym na bardziej harmonijne i satysfakcjonujące funkcjonowanie społeczne (Krawiec, 2016, s. 364).

Czynnikiem decydującym o wielu życiowych wyborach jest wspólnota komunikacyjna, w której dziecko z uszkodzonym słuchem się wychowało. Jak pisze U. Bartnikowska (2016, s. 336), „pierwszym krokiem ku porozumieniu jest odnalezienie wspólnego języka – na jego bazie można szukać wspólnoty przeżyć i doświadczeń, a w efekcie mieć poczucie współtworzenia życia społecznego”. Z obserwacji studentów z uszkodzeniami słuchu wynika, że więcej odwagi do współdziałania ze słyszącymi mają studenci, którzy od wczesnego dzieciństwa przebywali w środowisku osób słyszących w domu, przedszkolu, szkole. Nauczyli się z nimi współpracować, radzić sobie w sytuacjach trudnych. Absolwenci szkół specjalnych przejawiają bardziej asekuracyjną postawę. Mniej odważnie wypowiadają się na forum, nawet jeśli ich umiejętności mówienia są dosyć wysokie. Chętnie korzystają ze wsparcia tłumacza języka migowego, który daje im przede wszystkim poczucie bezpieczeństwa, mimo że w wielu przypadkach komunikacja bezpośrednia z osobą słyszącą byłaby możliwa, a nawet satysfakcjonująca.

Potrzeba wspólnoty komunikacyjnej i wspólnoty doświadczeń ma swoje odbicie również w planach życia rodzinnego. M. Sak (2009, s. 165) zwraca uwagę na trzy czynniki ważne przy wyborze partnera życiowego: szkoła, komunikacja i identyfikacja. Osoby z uszkodzonym słuchem „dobierają partnerów życiowych z trzech grup (słyszący, słabosłyszący, głusi) według tego, w jakiej grupie czują się najlepiej i do jakich kontaktów byli przygotowani przez rodziców i nauczycieli oraz pokoleniowej transmisji oczekiwań kontaktów w rodzinie i szkole. Doświadczenie szkoły specjalnej z internatem stwarza specyficzne warunki przygotowujące młodzież do tworzenia związków wewnątrz tej grupy. Po pierwsze, możliwość przebywania razem w szkole i internacie przez długi czas, po drugie, wspólnota komunikacyjna bazująca na języku migowym, po trzecie, słabe więzi z rodzinami biologicznymi i resztą słyszącego społeczeństwa determinuje wybór partnera życiowego. Absolwenci szkół ogólnodostępnych dopuszczają szerszy wachlarz możliwości, ale również dominuje poszukiwanie partnera, który będzie znał i akceptował wszystkie sposoby komunikacji osoby niesłyszącej i będzie w jakimś stopniu zanurzony w podobnych doświadczeniach. Deklaracje młodzieży z uszkodzonym słuchem o możliwości wyboru w przyszłości partnera słyszącego świadczą o gotowości do podejmowania współpracy i tworzenia wspólnoty komunikacyjnej ze słyszącymi, co będzie owocować nie tylko w życiu rodzinnym, ale także społecznym i zawodowym” (tamże).

Istotną kwestią poprawiającą jakość życia społecznego młodzieży niesłyszącej w sferze rodzinnej, oprócz wyboru partnera, jest umiejętność budowania satysfakcjonującej relacji małżeńskiej i rodzinnej. Decydującą rolę odgrywa w tym osobiste doświadczenie życia rodzinnego wyniesione z domu oraz rodzaj więzi komunikacyjnej z własnymi rodzicami. „Młodzież z uszkodzonym słuchem, szczególnie ta, która spędziła dzieciństwo i młodość w internacie, ma osłabione więzi z najbliższą rodziną ze względu na czas spędzany razem w domu, ale przede wszystkim ze względu na bariery komunikacyjne. Nie budują się wtedy naturalne wzorce funkcjonowania rodziny, uboższa jest też wiedza tej grupy młodzieży na temat związ-

ków małżeńskich i życia rodzinnego. Dużo łatwiej jest budować pozytywne relacje z rodzicami w rodzinach niesłyszących, w których młodzież czuje w rodzicach partnerów w dyskusji i szczerych przyjaciół ze względu na swobodę w komunikacji” (Domańska, 2009; Olszowa-Skowronek, 2009). Analogiczną więź mają szansę budować dzieci w rodzinach słyszących pod warunkiem, że opierać się ona będzie na swobodnej, przyjacielskiej komunikacji.

Doniesienia z badań pokazują, jak ważnym czynnikiem determinującym sytuację społeczną osób z niepełnosprawnością, a więc także młodych kobiet z uszkodzeniami słuchu, jest komunikacja społeczna. Jakość tej komunikacji decyduje nie tylko o satysfakcji z kontaktów interpersonalnych. Ma także decydujące znaczenie przy wyborze ścieżki edukacyjnej, kształtowaniu kariery zawodowej, wyborze partnera życiowego, a przede wszystkim przy budowaniu własnej tożsamości.

Badania własne

W celu zgromadzenia materiału badawczego, umożliwiającego dalszą analizę czynników determinujących sytuację społeczną kobiet z uszkodzeniami słuchu, wykorzystano Kartę Opisu i Samooceny Umiejętności Komunikowania Się (KOISUK) „Rozumiem – Mówię – Migam – Czytam – Piszę”, opracowaną w Katedrze Pedagogiki Specjalnej KUL.

Karta KOISUK przeznaczona jest do badania umiejętności i doświadczeń związanych z szeroko rozumianą komunikacją osób z uszkodzeniami słuchu oraz ich uczestnictwem w świecie kultury. Składa się z 48 pytań: 45 zamkniętych z możliwością jednokrotnego lub wielokrotnego wyboru oraz trzech otwartych. Badane osoby odpowiadały na wszystkie pytania zawarte w Karcie, ale do analizy omawianego w niniejszym artykule zagadnienia wykorzystano odpowiedzi ankietowanych udzielone na 12 pytań, które uznano za istotne. Ze względu na możliwość wielokrotnego wyboru odpowiedzi suma udzielanych odpowiedzi nie jest równa liczbie osób uczestniczących w badaniu.

W badaniu z wykorzystaniem KOISUK uczestniczyło 19 młodych kobiet w wieku 19–35 lat z prelingwalnymi uszkodzeniami słuchu od umiarkowanego do głębokiego. Osiem osób pochodziło z rodzin niesłyszących, 11 zaś z rodzin słyszących. Badane kobiety w większości studiują (7 osób) albo pracują zawodowo na pełnym etacie (9), tylko cztery są rencistkami, dwie są bezrobotne.

Kobiety, które uczestniczyły w badaniach, rozpoczynały edukację w czasach, kiedy kształcenie integracyjne lub włączające nie było jeszcze tak rozpowszechnione, dlatego aż 14 z nich ukończyło edukację w szkołach specjalnych dla niesłyszących lub niedosłyszących, a tylko pięć ukończyło placówki integracyjne lub ogólnodostępne. Jeśli ktoś rozpoczyna edukację w placówce specjalnej, to zazwyczaj pozostaje w tym systemie kształcenia aż do zakończenia nauki. Zdarza się natomiast, że dzieci rozpoczynające naukę w integracji zmieniają placówkę na specjalną, jeśli mają trudności ze sprostaniem stawianym tam wymaganiom. Przełomowym momentem jest podjęcie studiów wyższych. Niewiele osób, szczególnie z głębszymi uszkodzeniami słuchu, podejmuje taką decyzję. Każdy młody człowiek z niedosłuchem podejmujący takie wyzwanie musi być gotowy na doświadczenie edukacji włączającej z całym spektrum plusów i minusów tego

systemu. Każda uczelnia wyższa ma wypracowane inne rozwiązania systemowe. Czasem wsparcie ogranicza się do możliwości korzystania z tłumaczy języka migowego zapewnianych przez MOPR, a czasem jest przygotowana bogata oferta form wsparcia, od tłumaczy języka migowego, poprzez transliteratorów mówiących z fonogestami, symultaniczną transliterację tekstu i tutorów, indywidualnych asystentów, aż do propozycji specjalistycznych zajęć, które mają na celu wyrównywanie szans edukacyjnych studentów z niepełnosprawnością słuchową (lektorat języka polskiego, lektorat języka angielskiego, metodyka pracy umysłowej czy zajęcia logopedyczne).

Z przeprowadzonych badań wynika, że pięć spośród badanych kobiet podjęło studia licencjackie, a tylko dwie kontynuowały naukę na studiach magisterskich. trzy kończyły inne szkoły pomaturalne. Wstępna analiza pozwala zauważyć, że decyzję o studiowaniu podjęły nie tylko absolwentki szkół masowych i integracyjnych, ale także placówek specjalnych. Świadczy to o wysokim poczuciu własnej wartości i dość wysokich kompetencjach językowych tych studentek. Z analizy dalszych odpowiedzi kobiet, które zdecydowały się podjąć studia wyższe, wynika, że ich umiejętności mówienia są na wyższym poziomie niż pozostałych badanych i mają większą odwagę w kontaktach z osobami słyszącymi.

Placówki edukacyjne, w jakich kształciły się badane kobiety, to:

- Szkoła podstawowa ogólnodostępna – 0
- Klasa integracyjna w szkole podstawowej ogólnodostępnej – 4
- Klasa specjalna w szkole podstawowej ogólnodostępnej – 0
- Szkoła podstawowa integracyjna – 2
- Szkoła podstawowa specjalna dla niesłyszących – 12
- Szkoła podstawowa specjalna dla niedosłyszących – 1
- Gimnazjum ogólnodostępne – 2
- Klasa integracyjna w gimnazjum ogólnodostępnym – 3
- Klasa specjalna w gimnazjum ogólnodostępnym – 0
- Gimnazjum integracyjne – 1
- Gimnazjum specjalne dla niesłyszących – 10
- Gimnazjum specjalne dla niedosłyszących – 3
- Liceum ogólnodostępne – 1
- Klasa integracyjna w liceum ogólnodostępnym – 0
- Klasa specjalna w liceum ogólnodostępnym – 0
- Liceum integracyjne – 2
- Liceum specjalne dla niesłyszących – 13
- Liceum specjalne dla niedosłyszących – 1
- Studia wyższe licencjackie, dzienne, stacjonarne, niestacjonarne, zaoczne, e-learningowe – 5
- Studia wyższe magisterskie, dzienne, stacjonarne, niestacjonarne, zaoczne, e-learningowe – 2
- Inna szkoła – 3

Z systemem kształcenia ściśle związane są umiejętności w zakresie komunikacji fonicznej. Z danych zawartych w tabeli 1 wynika, że tylko pięć kobiet rozumie wypowiedzi osób obcych, tyle też osób kształciło się w szkołach integracyjnych lub ogólnodostępnych. Pozostałe kobiety rozumieją w różnym stopniu wypowiedzi

tylko tych osób, które dobrze znają. Są takie, które mowy nie rozumieją w ogóle. To bardzo duża przeszkoda na rynku pracy. Nawet jeśli osoba niesłysząca otrzymałaby stanowisko pracy, które nie wymaga mówienia, to musi rozumieć polecenia swojego pracodawcy. Pomocne w tej sytuacji może okazać się pismo lub asystent – tłumacz języka migowego, ale trudno oczekiwać od pracodawcy stałego zatrudnienia asystenta – tłumacza. Taka pomoc może być tymczasowa i doraźna.

Tabela 1

Rozumienie mowy innych, zrozumiałość wymowy oraz częstotliwość rozmów w języku dźwiękowym badanych kobiet

Rozumienie mowy	Liczba odp.	Zrozumiałość wymowy	Liczba odp.	Częstotliwość rozmów w języku dźwiękowym	Liczba odp.
Nie rozumiem nic	2	Nie mówię	3	Nie rozmawiam lub rozmawiam wyjątkowo	2
Rozumiem tylko niektóre krótkie słowa	4	Moją mowę rozumieją tylko osoby najbliższe	8	Bardzo rzadko, tylko w przypadku konieczności życiowych	1
Rozumiem tylko proste zdania wypowiedziane przez osoby, które mówią bardzo wyraźnie i które dobrze znam	6	Moją mowę rozumieją tylko osoby życzliwe, z którymi często rozmawiam	5	Kilka razy w tygodniu, bardzo krótko, z konieczności, np. w szkole, w pracy	7
Rozumiem całe wypowiedzi osób, które mówią wyraźnie i które dobrze znam	5	Moją mowę rozumieją niektórzy życzliwi ludzie słyszący	0	Codziennie, ale krótko, na tematy podstawowe i dotyczące ważnych spraw, np. w domu, szkole, pracy	6
Rozumiem wszystkie wypowiedzi osób, które mówią wyraźnie	4	Moją mowę rozumieją wszystkie życzliwe osoby słyszące	1	Codziennie na tematy potoczne	0
Dobrze rozumiem wypowiedzi wielu osób, nie rozumiem tylko niektórych trudnych słów	1	Ludzie słyszący dobrze rozumieją moją mowę, ale spostrzegają, że mówię inaczej niż oni	6	Codziennie, swobodnie na różne tematy	1
Dokładnie rozumiem całe wypowiedzi osób obcych	0	Mówię tak doskonale, że ludzie obcy nie domyślają się, że mam wadę słuchu	1	Bardzo często, prowadząc długie rozmowy na różne tematy	2

Kolejnym aspektem istotnym w relacjach między osobami niesłyszącymi a słyszącymi jest zrozumiałość wypowiedzi osoby niesłyszącej. Osoba z uszkodzonym słuchem musi mieć zaufanie do osoby słyszącej, ale jednocześnie pozytywne doświadczenie, że osoby słyszące ją rozumieją. W przeciwnym razie wycofuje się z kontaktów ze słyszącymi, nawet jeśli jest dobrze wyrehabilitowana i mogłaby skutecznie porozumiewać się w pracy za pomocą mowy. W badanej grupie większość kobiet wyraża poważne obawy co do zrozumiałości swojej wymowy. Takie przekonanie zdecydowanie ogranicza aktywność społeczną, zwłaszcza w otwartym społeczeństwie osób słyszących.

Częstotliwość rozmów w języku dźwiękowym należy ściśle skorelować z poziomem rozumienia i zrozumiałości wypowiedzi. Częstotliwość podejmowanych kontaktów świadczy bowiem o poziomie swobody i naturalności w zakresie konkretnego sposobu porozumiewania się. Taką swobodę osiągnęły 3 badane kobiety. Większość badanych unika kontaktów w języku dźwiękowym i ogranicza je do koniecznych krótkich rozmów na tematy podstawowe i ważne. Są też osoby, które w ogóle nie podejmują rozmów ze słyszącymi. Jedynym środowiskiem funkcjonowania komunikacyjnego są dla nich migające osoby niesłyszące. Trzeba zdawać sobie sprawę, że jest to środowisko zamknięte, nieliczne, rzadko oferujące możliwość pracy zarobkowej.

Innym aspektem umiejętności komunikacyjnych wpływającym na poczucie tożsamości osoby z uszkodzeniem słuchu jest znajomość języka migowego. Świadczy ona poniekąd o akceptacji środowiska niesłyszących wraz z ich językiem. W badanej grupie (tabela 2) nie ma osoby, która w ogóle nie zna języka migowego. Dwie rozumieją tylko pojedyncze znaki migowe, jedna rozumie, ale ma świadomość, że wielu znaków jeszcze nie zna, zdecydowana większość rozumie miganie bardzo dobrze. Wynika z tego, że nawet osoby, które nie kształciły się w szkole specjalnej i nie pochodzą z rodziny migającej, na pewnym etapie swojego rozwoju postanowiły poznać język migowy, żeby mogły swobodnie komunikować się także w tym środowisku. Większość badanych osób miga doskonale lub bardzo dobrze. Rozmawia w języku migowym często i swobodnie. Chce doskonalić znajomość tego języka. Świadczy to o silnych relacjach w środowisku osób niesłyszących. 4 osoby, które migają słabiej, miały niewiele doświadczeń w tym zakresie, ponieważ ani w ich domach, ani w szkole nie używano się tego sposobu komunikacji. Wyrażają jednak otwartość, choćby na podstawowe próby komunikacji w tym języku.

Umiejętność czytania i pisanie jest bardzo ważnym narzędziem pomocnym w komunikacji i jednym z podstawowych kanałów zdobywania wiedzy czy przekazywania informacji na odległość. Słabe umiejętności w tym zakresie uniemożliwiają edukację oraz podjęcie pracy w większości zawodów, pozbawiają również dostępu do kultury, korzystania z mediów, prasy, literatury, w dzisiejszych czasach zdecydowanie wykluczają z życia społecznego. Wśród badanych nie ma osób, które w ogóle nie potrafią czytać i pisać. Ponad połowa z nich (14 osób) czyta i pisze krótkie teksty użytkowe, np. sms, list, artykuł w prasie. Tylko pięć osób potrafi korzystać z materiałów dydaktycznych, takich jak notatki, streszczenia, a spośród nich tylko trzy osoby czytają wielostronicowe książki i specjalistyczną literaturę naukową oraz są w stanie napisać pracę dyplomową (licencjacką lub magisterską) (tabela 3).

Tabela 2

Rozumienie migania innych osób i zrozumiałość migania badanych kobiet

Rozumienie migania	Liczba odp.	Zrozumiałość migania	Liczba odp.
Nie znam języka migowego	0	Nie migam	0
Rozumiem tylko niektóre pojedyncze znaki migowe	2	Moje miganie rozumieją tylko osoby najbliższe	0
Rozumiem tylko proste komunikaty migowe	0	Moje miganie rozumieją tylko osoby życzliwe, z którymi często rozmawiam	2
Rozumiem tylko komunikaty osób, które migają tak jak nauczyłem się w szkole i w internecie lub na kursie języka migowego	0	Moje miganie rozumieją tylko niesłyszący z mojego środowiska	2
Rozumiem komunikaty osób, które migają, chociaż wielu znaków jeszcze nie znam	1	Moje miganie rozumieją wszyscy życzliwi, którzy umieją migać	3
Dobrze rozumiem komunikaty wielu osób, nie rozumiem tylko niektórych trudnych znaków	7	Osoby, które znają język migowy dobrze, rozumieją moje miganie, ale spostrzegają, że migam tak jak się miga w moim środowisku	10
Dokładnie rozumiem całe komunikaty	9	Migam doskonale	3

Tabela 3

Umiejętność czytania i pisania oraz korzystania z komputera badanych kobiet

Umiejętność czytania	Liczba odp.	Umiejętność pisania	Liczba odp.	Sposoby wykorzystywania komputera	Liczba odp.
Czytam tylko napisy i pojedyncze wyrazy, które znam	4	Nie umiem pisać	0	Nie używam komputera	0
Czytam tylko bardzo krótkie teksty, np. sms, teksty specjalne dla niesłyszących	10	Umiem przepisywać wyrazy i teksty według wzoru	6	Używam komputera do gier	2
Czytam komiksy i wybrane krótkie teksty, np. artykuły prasowe	11	Umiem samodzielnie napisać kilka zdań, np: sms, krótki list	16	Używam komputera korzystając z Internetu	17
Czytam krótkie opowiadania i artykuły w czasopiśmie	11	Umiem samodzielnie napisać pismo użytkowe, np. podanie	8	Używam komputera do pisania pism użytkowych	4

Tabela 3 (cd.)

Czytam materiały dydaktyczne, np. notatki, streszczenia	5	Umiem samodzielnie napisać wypracowanie szkolne	8	Używam komputera do nauki, studiowania (robię notatki, piszę prace)	10
Czytam wielostronicowe książki	3	Umiem napisać opowiadanie, krótką rozprawkę	2	Pracuję z użyciem programów graficznych	5
Czytam literaturę specjalistyczną i naukową	3	Napisałam pracę naukową, np. licencjacką, magisterską.	3	Pracuję z użyciem programów edytorskich	1

Umiejętność czytania i pisania, którą powinno opanować każde dziecko na etapie szkoły podstawowej, w bardzo dużym stopniu determinuje możliwości aktywności społecznej. W przypadku utrudnionego dostępu słuchowego do wypowiedzi innych osób, informacji w mediach, prasie pismo jest najlepszym sposobem kompensującym trudności komunikacyjne. Wsparcie rozmowy bezpośredniej wymianą informacji na kartce, symultaniczna transliteracja tekstowa na wykładach i w innych miejscach publicznych, napisy w mediach, kinach, teatrach otwierają dostęp osobie nawet z głębokim uszkodzeniem słuchu i niewielkimi możliwościami słuchowego odbioru mowy do życia społecznego wyrażającego się w języku. Badane kobiety mają tego świadomość i pomimo bardzo zróżnicowanych umiejętności w tym zakresie wszystkie chciałyby nauczyć się poprawnie czytać i pisać.

Umiejętności czytania i pisania mają ścisły związek z wykorzystywaniem komputera, który jest najpopularniejszym we współczesnym świecie narzędziem nauki i pracy oraz przekazu informacji społecznych. Warto więc prześledzić odpowiedzi kobiet na pytanie o korzystanie z komputera w kontekście wcześniejszych informacji na temat umiejętności korzystania ze świata liter. Optymistycznie można przyjąć fakt, że wśród badanych kobiet nie ma takich, które nie korzystają z komputera, większość potrafi korzystać z Internetu, tylko dwie osoby używają komputera wyłącznie do gier. Jednak dokładniejsza analiza odpowiedzi dowodzi, że tylko połowa badanych potrafi wykorzystywać i wykorzystuje komputer do nauki, a sześć osób potrafi wykorzystywać komputer do pracy (programy graficzne, edytorskie).

Praca przy komputerze daje osobie niesłyszącej możliwość profesjonalnego wykonywania swoich obowiązków zawodowych, minimalizując jednocześnie stres wynikający z bezpośredniego kontaktu z osobami słyszącymi. Dlatego warto inwestować w okresie szkolnym i na studiach w doskonalenie umiejętności szerokiego wykorzystywania komputera do różnych celów edukacyjnych i zawodowych.

O tym, jak potrzebna może się okazać w życiu zawodowym sprawna umiejętność czytania, pisania i obsługi komputera, świadczą odpowiedzi na pytania dotyczące sposobów komunikowania się badanych kobiet w szkole i pracy z rówieśnikami i przełożonymi (tabela 4). Aktywność społeczną człowieka wyznacza możliwość komunikowania się ze swoim najbliższym otoczeniem. Rodzina, szkoła, a później praca to miejsca najbliższego wchodzenia w relacje interpersonalne i trudno sobie wyobrazić funkcjonowanie w tych wspólnotach bez możliwości komunikowania się. Z da-

nych zamieszczonych w tabeli 4 wynika jednak, że są takie osoby, które w ogóle nie komunikują się w szkole, pracy ani z przełożonymi, ani z rówieśnikami. Liczna grupa (9–11 osób) w tych kontaktach jest niesamodzielna, gdyż z osobami niesłyszącymi komunikuje się w języku migowym, a ze słyszącymi za pośrednictwem tłumaczy języka migowego. Niestety taka sytuacja nie sprzyja rozwojowi aktywności społecznej, gdyż osoba z uszkodzonym słuchem wciąż jest zależna od innych w podejmowaniu szerszych działań w społeczeństwie. Sześć spośród badanych osób jest gotowych rozmawiać w języku dźwiękowym ze słyszącymi znajomymi i przełożonymi, a maksymalnie osiem podejmuje samodzielną komunikację przy użyciu pisma.

Tabela 4

Sposoby porozumiewania się z kolegami i przełożonymi (w szkole, w pracy, na uczelni) badanych kobiet

Sposoby porozumiewania się	Liczba odpowiedzi	
	Z kolegami	Z przełożonymi
Nie porozumiewam się,	1	1
W języku migowym lub za pomocą tłumacza języka migowego	9	11
Mówiąc i jednocześnie migając,	7	3
Mówiąc z fonogestami	0	0
Samodzielnie używając pisma	5	8
Rozmawiam w języku dźwiękowym, ale mam trudności	4	5
Rozmawiam w języku dźwiękowym bez trudności	1	1

Znajomość różnych sposobów komunikowania się oraz preferencje w tym zakresie są ściśle związane ze środowiskami językowymi, z którymi osoba jest związana emocjonalnie, ale przede wszystkim z identyfikacją z konkretnym środowiskiem. W zależności od tego, jakie środowisko jest uważane za przyjazne, bezpieczne, w tym osoba z uszkodzonym słuchem chce częściej przebywać, z tym środowiskiem wiąże swoją aktywność rodzinną, społeczną i zawodową.

Warto w badanej grupie przeprowadzić dalsze badania porównawcze z wykorzystaniem Deaf Identity Development Scale (Glickman, Carey, 1993; adaptacja Dłużniewska, Kołodziejczyk, Borowicz). Jest to skala przeznaczona do badania tożsamości osób z uszkodzeniami słuchu. Pomaga określić rodzaj identyfikacji osoby z niepełnosprawnością słuchową w obrębie czterech możliwych grup. Będzie to identyfikacja z osobami słyszącymi, identyfikacja z osobami niesłyszącymi, brak identyfikacji z którąkolwiek z grup oraz identyfikacja dwukulturowa. Warto przywołać w tym miejscu badania z wykorzystaniem tego narzędzia przeprowadzone m.in. wśród 15 studentek KUL z uszkodzonym słuchem, osób aktywnych społecznie, gotowych do podjęcia aktywności rodzinnej i zawodowej w otwartym społeczeństwie. Ich wyniki wskazują wyraźnie preferencję identyfikacji dwukulturowej, a więc z dużą otwartością zarówno na środowisko osób słyszących, jak i niesłyszących. Tylko jedna studentka z niewielkim stopniem niedosłuchu preferuje wyłącznie środowisko osób słyszących, u jednej natomiast można zaobserwować trudności z określeniem

preferencji. Nie ma wśród osób badanych ani jednej z preferencjami wyłącznie skierowanymi na środowisko osób niesłyszących. Wyniki te wyraźnie podpowiadają, że najkorzystniejsze warunki do nieskrępowanej aktywności społecznej (naukowej, zawodowej) tworzą się wówczas, gdy osoba z uszkodzonym słuchem akceptuje oba środowiska, zarówno osób słyszących, jak i niesłyszących, identyfikuje się z nimi i potrafi w obu swobodnie i samodzielnie funkcjonować.

Wnioski

Sytuacja społeczna kobiet z uszkodzeniami słuchu zależy od ich dotychczasowych doświadczeń zarówno w relacjach ze słyszącymi, jak i niesłyszącymi. Ważne czynniki determinujące aktywność społeczną to umiejętności komunikowania się, preferencje w sposobie komunikowania się, doświadczenia rodzinne i edukacyjne, akceptacja samego siebie i niepełnosprawności słuchowej oraz jakość relacji ze środowiskiem słyszących i niesłyszących.

Na tej podstawie można sformułować kilka wskazówek pedagogicznych, których wdrażanie poprawiałoby sytuację społeczną młodzieży z uszkodzeniami słuchu, ułatwiałoby jej aktywne funkcjonowanie w otwartym społeczeństwie:

1. Stwarzanie warunków do budowania poczucia własnej wartości i możliwości samodzielnego działania w otwartym społeczeństwie.
2. Kształtowanie u młodzieży postawy zadaniowej, realistycznej.
3. Budowanie przyjaznych relacji zarówno ze środowiskiem słyszących, jak i niesłyszących.
4. Przygotowywanie do komunikowania się zarówno w języku dźwiękowym, jak i migowym.
5. Oswajanie ze środowiskiem osób słyszących, żeby minimalizować lęk przed codziennymi kontaktami, umożliwić wypracowanie strategii skutecznej komunikacji, aby unikać konieczności korzystania z tłumaczy języka migowego.
6. Inwestowanie w doskonalenie umiejętności czytania i pisanie oraz wykorzystywania komputera do różnych celów edukacyjnych i zawodowych.
7. Motywowanie do odkrywania swoich mocnych stron oraz rozwoju naukowego i zawodowego, aby w wybranej dziedzinie być konkurencyjnym na rynku pracy.
8. Umożliwianie dzieciom i młodzieży z uszkodzeniami słuchu tworzenia silnych więzi emocjonalnych i komunikacyjnych z najbliższą rodziną biologiczną oraz czerpania właśnie z tego prawidłowych wzorców życia rodzinnego.

Bibliografia

- Bartnikowska, U. (2016). Odnaleźć wspólny język z osobą z uszkodzonym słuchem. W: E. Domagała-Zysk, A. Borowicz, R. Kołodziejczyk (red.), *Język i wychowanie. Księga Jubileuszowa z okazji 45-lecia pracy naukowej Prof. Kazimiery Krakowiak*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Byra, S. Parchomiuk, M. (2010). Psychospołeczne przystosowanie studentów z niepełnosprawnością. W: S. Byra, M. Parchomiuk (red.), *Student niepełnosprawny. Wybrane konteksty*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Czechowska-Bieluga, M. (2010). Kompetencje społeczne studentów niepełnosprawnych jako determinanta ich kariery zawodowej. W: S. Byra, M. Parchomiuk (red.), *Student niepełnosprawny. Wybrane konteksty*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.

- Czechowska-Bieluga, M., Dudak, A. (2010). Funkcjonowanie społeczne studentów niepełnosprawnych a ich perspektywy zawodowe. W: S. Byra, M. Parchomiuk (red.), *Student niepełnosprawny. Wybrane konteksty*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Domańska, E. (2009). Młodzież niesłysząca – rodzina i przyszłość. W: J. Kobosko (red.), *Młodzież głucha i słabosłysząca w rodzinie i otaczającym świecie*. Warszawa: Stowarzyszenie Rodziców i Przyjaciół Dzieci i Młodzieży z Wadą Słuchu „Usłyszeć Świat”.
- Grudziwska, E. (2010). Przystosowanie społeczne studentów niepełnosprawnych. W: S. Byra, M. Parchomiuk (red.), *Student niepełnosprawny. Wybrane konteksty*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Krakowiak, K. (2009). Ucieczki do i ze „świata cizy” – w poszukiwaniu wspólnoty. W: J. Kobosko (red.), *Młodzież głucha i słabosłysząca w rodzinie i otaczającym świecie*. Warszawa: Stowarzyszenie Rodziców i Przyjaciół Dzieci i Młodzieży z Wadą Słuchu „Usłyszeć Świat”.
- Krawiec, M. (2016). Dorastanie młodzieży z uszkodzeniami słuchu – wybrane aspekty. Postawy młodzieży z uszkodzeniami słuchu i jej rodziców. W: E. Domagała-Zyśk, A. Borowicz, R. Kołodziejczyk (red.), *Język i wychowanie. Księga Jubileuszowa z okazji 45-lecia pracy naukowej Prof. Kazimierzy Krakowiak*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Olszowa-Skowronek, U. (2009). O edukacji seksualnej młodzieży niesłyszącej – moje refleksje. W: J. Kobosko (red.), *Młodzież głucha i słabosłysząca w rodzinie i otaczającym świecie*. Warszawa: Stowarzyszenie Rodziców i Przyjaciół Dzieci i Młodzieży z Wadą Słuchu „Usłyszeć Świat”.
- Sak, M. (2009). Atrakcyjność słyszącego partnera w opinii młodzieży głuchej i słabosłyszącej. W: J. Kobosko (red.), *Młodzież głucha i słabosłysząca w rodzinie i otaczającym świecie*. Warszawa: Stowarzyszenie Rodziców i Przyjaciół Dzieci i Młodzieży z Wadą Słuchu „Usłyszeć Świat”.
- Sarzyńska, E. (2010). Możliwości wspierania aktywności zawodowej niepełnosprawnych absolwentów. W: S. Byra, M. Parchomiuk (red.), *Student niepełnosprawny. Wybrane konteksty*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Wlazło, I. (2009). Wchodzenie w dorosłość młodzieży niesłyszącej. W: J. Kobosko (red.), *Młodzież głucha i słabosłysząca w rodzinie i otaczającym świecie*. Warszawa: Stowarzyszenie Rodziców i Przyjaciół Dzieci i Młodzieży z Wadą Słuchu „Usłyszeć Świat”.

FACTORS DETERMINING THE SOCIAL SITUATION OF YOUNG WOMEN WITH HEARING IMPAIRMENTS

Summary

To start professional activity and build a personal life, women with hearing impairments need to face a lot of stereotypes that prevail in the hearing and deaf communities concerning people with this type of disability; they need to confront a lot of difficulties that arise before them, which involves difficulties in social communication. The article attempts to describe different factors that determine the social activity of women with hearing impairments. The study shows that it depends largely on their previous experiences of relationships with hearing people and with people with hearing impairments. Important factors that determine social activity include: communication skills, preferred communication methods, experiences relating to family and education, acceptance of oneself and one's hearing impairment, and the quality of relationships with the hearing and deaf communities. The article also formulates educational guidance that could help young women with hearing impairments to get a good start in independent social life, among others: building friendly relationships both with the community of hearing people and the community of people with hearing impairments, developing sound and sign language communication skills, developing reading and writing skills, and developing self-esteem by discovering one's strengths and through academic and professional development. The study was a pilot study and it is a basis for conducting more extensive research in this area.

Key words: women with hearing impairments, factors determining social situation, social activity, communicating, education, professional and family life